

BILINGVALNO DETE

Praktični vodič za roditelje

Zdravo

Hello

Hola

Zdravo ja sam **Jelena**, moja mama je iz Srbije a tata iz Amerike, pomoći ću Vam da **Vaše dete nauči 2 jezika.**

Zdravo ja sam **Mark**, Jelenin brat, pripremili smo Vam sve što smo naučili odrastajući u **dvojezičnoj porodici.**

Priručnik je napisan u cilju podrške svim roditeljima koji odgajaju decu u bilingvalnom okruženju. Naš cilj je razumevanje koje proističe jedino iz znanja te smo se konsultovali sa doc. dr Bojanom Drljan, profesor na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, koja je ujedno bila i recenzent i nesebično pomogla svojim znanjem o jeziku i razvoju. Dr Ivana Šehović, logoped, dugogodišnji saradnik na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju je podržala pisanje priručnika sugestijama kako bi pomogli roditeljima da sa znanjem odgajaju dete u bilingvalnom okruženju.

Priručnik sadrži sve potrebne informaciju o prednostima bilingvalnog okruženja, načinu komunikacije koji će pomoći detetu u ovakvom okruženju, ranoj dijagnostici ukoliko postoji sumnja i prepoznavanje simptoma koji ukazuju na kašnjenje, istraživanja koja dokazuju o prednostima bilingvalnog okruženja i strategijama kako se prevazilaze poteškoće i dileme na putu odrastanja deteta u dvojezičnom okruženju.

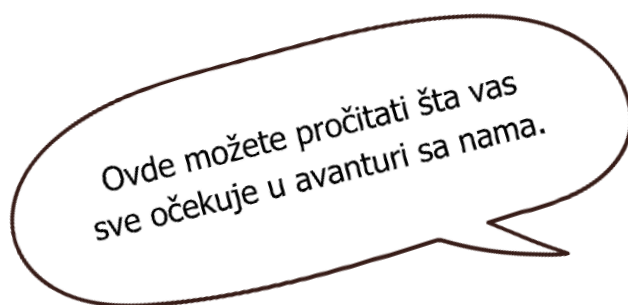
Autor priručnika:

master defektolog logoped **Olivera Vilimanović**, osnivač Logo-centra i kreator aplikacije Rani razvoj deteta.

Sadržaj

Uvod.....	5
Šta dobijate ovom brošurom	8
Zašto da nam verujete	11
Bilingvizam tj. dvojezičnost-trojezičnost	14
Najčešće predrasude vezane za bilingvizam	17
Prednosti bilingvalnog okruženja	22
Kako podržati dete.....	25
Bonus	30
Poklon	36

Uvod

Deca koja odrastaju u bilingvalnom okruženju imaju KAPACITET da usvajaju pravila oba jezika i pre 11. meseca.

Svaki jezik ima **PRAVILA** koja uključuju:

- fonološke obrasce tj. pravila na osnovu kojih se glasovi kombinuju u rečima
- rečnik (leksički fond)
- značenje reči, razumevanje rečenica
- sintaksu - način na koji se gradi rečenica
- morfologiju – način građenja reči i upotreba adekvatnih gramatičkih nastavaka
- pragmatiku – koja se odnosi na upotrebu jezika i jezičkih pravila u komunikaciji.

Istraživanja su pokazala da deca koja odrastaju u okruženju gde se govore dva jezika **moгу da odvoje ta dva jezika** na nivou obrade i da ih posebno usvajaju. Na tom putu može doći do preplitanja dva jezika, tako da dete može imati bolji rečnik na jednom jeziku ili bolju rečenicu na drugom jeziku.

Deca koja su istovremeno izložena uticaju dva jezika na ranom uzrastu imaju značajno dominantniju aktivaciju u jezičkim oblastima mozga. Postoje dve vrste specifičnosti koje **otežavaju učenje jezika**:

1. Kada maternji jezik nema glasove koji postoje u drugom jeziku (npr. engleski **th** ako dete bolje vlada srpskim jezikom izgovaraće kao **d** u srpskom).
2. Kada postoje fonološke razlike u izgovoru pojedinih glasova koje ne postoje u maternjem jeziku (npr. u japanskom postoji jedan glas koji pokriva opseg glasova **r** i **l**).

Način učenja novih reči kod bilingvalne dece je vrlo sličan učenju novih reči kod monolingvalne dece. Reči se uče u kontekstu i usvajaju na jeziku i u kontekstu u kom se koriste. U semantičkom pogledu (značenje reči, razumevanje jezika) bilingvalna deca mogu imati slične sposobnosti na oba jezika, a ova sposobnost zavisi od uzrasta i izloženosti uticaju dva jezika.

Kod pojedine bilingvalne dece mogu se javiti govorno-jezičke teškoće (skraćivanje reči, rečenice, gramatičke greške pri govoru vezane za nepravilnu upotrebu gramatičkih nastavaka), u poređenju sa monolingvalnom decom. Deca mogu praviti slične greške na oba jezika kao i monolingvalna ali greške se mogu i

razlikovati jer su i jezici različiti. Ono sto je specifično jeste da bilingvalna deca ranije usvoje nastavke za množinu, dok prisvojne prideve i zamenice usvajaju kasnije. Najčešće greške se javljaju pri upotrebi nastavaka za izgradnju porošlog vremena.

Brzina usvajanja gramatičkih oblika na oba jezika je uslovljena stepenom sličnosti dva jezika. Ako je usvajanje pravila odloženo ili usporeno to može biti zbog različitih gramatičkih pravila dva jezika.

Bilingvalna deca su bolja od monolingvalne u pogledu raznovrsnosti sintaksičkih konstrukcija u narativnom diskursu, tačnije u dijalogu.

Bilingvalna deca često imaju isti stepen složenosti narativnog diskursa na oba jezika što govori o međuzavisnosti dva jezika. Često se bilingvalna deca mogu rukovoditi pravilima za dijalog jednog jezika pri upotrebi drugog jezika. I kada dete govori tečno dva jezika, jezička postignuća možda neće biti jednako dobra u oba jezika.

Tipične greške kod bilingvalne dece su *zamene*, kada dete u rečenici zameni reč iz jednog jezika rečju koja pripada drugom jeziku, dok se struktura rečenice prenosi sa jednog na drugi jezik.

Važno!

Bilingvalna deca su pod istim rizikom za pojavu razvojnih poremećaja govora (RJP) kao i monolingvalna deca. Ne ispoljavaju veći rizik zato što su izložena uticaju dva jezika. Bilingvalna deca sa RJP imaju nedovoljno razvijenu sposobnost obrade jezika. Često bilingvalna deca urednog razvoja podsećaju na decu sa RJP pri građenju rečenica tokom procesa usvajanja jezika.

Religije i mitovi mnogih naroda jezik smatraju izvorštem ljudskog života i moći. Neka plemena u Africi, na primer, novorođeno dete zovu KUNTU što znači „stvar” jer još nije postalo MUNTU što znači „ličnost” pošto tek činom usvajanja jezika dete postaje ljudsko biće. Prema toj tradiciji svi smo mi postali ljudi zato što znamo i govorimo bar jedan jezik.

Pred vama je brošura koja objedinjuje istraživanja i iskustva o odrastanju deteta u dvojezičnoj sredini.

1

ŠTA
DOBIJATE
OVOM
BROŠUROM?

Šta dobijate ovom brošurom?

Cilj nam je da vam pomognemo i damo odgovore na pitanja vezana za odgajanje bilingvalnog deteta. Ovu su samo neka od pitanja koje nam roditelji često postavljaju:

Roditelj koji odgaja dete u višejezičnom okruženju je u stalnom izazovu kako treba da postupi i šta pomaže detetu da nauči jezik i razvije govor u cilju komunikacije na različitim jezicima.

U okviru ove brošure dobijate informacije zasnovane na istraživanjima, našem iskustvu u radu sa bilingvalnom decom i iskustvu roditelja u bilingvalnom okruženju. Brošura vam daje odgovore na sve vaše dileme vezane za razvoj jezika u bilingvalnom okruženju. Takođe vam pomaže da razumete vaše dete i pomognete mu na adekvatan način. Pored korisnih saveta koje će unaprediti komunikaciju vašeg deteta, ukazaćemo i na česte greške koje mogu usporiti razvoj govora vašeg deteta.

U okviru poslednjeg poglavlja se nalaze odgovori na pitanja koja nisu usko vezana za bilingvizam, a koja vam mogu pomoći da uočite kašnjenje u razvoju govora. Moje dvadesetogodišnje iskustvo govori u prilog činjenici da je rana dijagnostika najvažnija za napredak deteta i ukoliko na vreme uočite kašnjenje, možete pomoći detetu da se razvija do svog punog potencijala.

Mali princ i ja obilazimo planetu

"KADA NADEŠ DIJAMANT KOJI NIJE NIČIJI, ONDA JE TVOJ. KAD NADEŠ OSTRVO KOJE NIJE NIČIJE, ONDA JE TVOJE". KADA IMAŠ ZAMISAO... DA napišeš i pokloniš sve što znaš o nekoj temi a to može da pomogne drugima onda je tvoja jedina obaveza da deliš već podeljeno znanje".

Molimo te da поделиš ovaj sadržaj porodicama koje odgajaju decu u bilingvalnom okruženju. Sigurni smo da ćeš obradovati i izmamiti osmeh na licu svakome ko ga dobije jer je ovaj priručnik njemu potreban. Znanje i informacije su najvažniji putokaz na putu razvoja naše dece.

2

ZAŠTO DA NAM VERUJETE?

Zašto da nam verujete?

Logo centar je osnovan sa ciljem da anagažuje različite stručnjake koji se bave ranim razvojem. Kako je razvoj kompleksan i uključuje veliki broj veština, jedna osoba nije kadra da uoči sve faktore koji mogu da utiču, pomognu ili odlože razvoj.

Formiranje razvojnog tima stručnjaka daje sveobuhvatnost i veću podršku roditeljima, što je i bio krajnji cilj. Mesto gde roditelji mogu da dovedu dete, obave sve potrebne preglede, dijagnostiku i dobiju adekvatnu podršku je bila početna ideja pri osnivanju Centra. Sistem koji uključuje ograničenja nije u potpunosti dozvolio realizaciju cilja, ali smo uspeli da okupimo tim profesionalnih stručnjaka koji svakodnevno daju podršku roditeljima na putu razvoja deteta i roditeljstva.

Roditelj koji dobija odgovore na sva pitanja na jednom mestu i koji uči kako da njegovo ponašanje rezultuje povezanost sa detetom bio mi je bio imperativ u radu. Trenutno je Logo-centar jedan od najvećih centara u zemlji koji se svakodnevnim angažovanjem velikog broja stručnjaka trudi da opravda poverenje roditelja i pomera svoje granice.

PROJEKTI U OKVIRU LOGO-CENTARA:

- **APLIKACIJA** - Rani razvoj deteta (RRD) je prva aplikacija koja je kreirana tako da roditelji mogu da otkriju kašnjenje u razvoju svog deteta, kao i da im pomogne kako da kreiraju stimulatívno okruženje.
- **5 LOKACIJA** - Angažovanje stručnjaka na polju ranog razvoja je dovelo do toga da se aktivnosti organizuju na pet različitih lokacija u Beogradu. Cilj je veća dostupnost naše podrške roditeljima i deci.

- **ONLAJN-logoped** – Radeći sa roditeljima i decom u okviru Centru, otkrili smo jednu veliku istinu. Kada se roditelj naoruža potrebnim znanjem i kompetencijama može da izdrži sve bure na putu razvoja njegovog deteta. Online tretmani su medijum preko koga jačamo kometencija roditelja gde god da žive i pomažemo im da otkriju 3 ključna trenutka na putu usvajanja potrebnih veština njihovog deteta a to je:
 - 1. Šta da rade?
 - 2. Kada to da rade?
 - 3. Kako to da rade?

Bez ovih koraka roditelj se oseća nesigurno a naravno da to oseti svako detete. Naše samopouzdanje je naraslo kada smo, radeći onlajn sa roditeljima uvideli rezultate naše zajedničke saradnje koja uvek iznedri napredak i razumevanje deteta. Tu smo da te podržimo na tvom putu bez obzira gde živiš, znamo da ćeš biti bezbrižniji roditelj uz nas. Podrškom psihologa i putem besplatnih vebinara imaćeš priliku da se osetiš samopuzdano i bezbrižno na putu razvoja tvog deteta.

- **POTKAST** - Odnedavno smo započeli realizaciju potkasta koji ima za cilj edukaciju roditelja o ranom razvoju, roditeljstvu i podršci roditelja dece sa razvojnim poteškoćama.
- **25 ZAPOSLENIH** - Kako smo rasli tako se razvijala potreba za stalnim edukacijama i uključivanju velikog broja stručnjaka iz oblasti ranog razvoja. Trenutno angažujemo veliki broj logopeda, defektologa, surdologa, somatopeda, BCBA terapeuta sa dugogodišnjim iskustvom u radu, psihologa, dečijeg i adolescentnog psihijatra, doc. dr sa FASPER-a i mnoge druge.
- **KONSTANTNE EDUKACIJE** - Upoznavanje sa različitom razvojnom patologijom je nemoguće bez stalnog stručnog usavršavanja. U Centru su angažovani Marte Meo praktičari i terapeuti, „Brain gym“ fascilitator, reedukatori psihomotorike, terapeuti za procenu primitivnih refleksa. Konstantne edukacije u okviru bihevioralnog pristupa i drugi razvojni pristupi pomažu stalnom usavršavanju tokom rada sa decom kako bi se pružila adekvatna podrška.

3

BILINGVIZAM

tj. dvojezičnost-
trojezičnost

Bilingvizam tj. dvojezičnost-trojezičnost

Metoda učenja jezika je poput jedrilice, proveren alat koji vašu bilingvalnu porodicu može sigurno i udobno odvesti do odredišta. Samo treba naučiti kako koristiti taj alat.

Umesto jedrilice možete odabrati i plivanje, ali to nosi veće rizike.

- *Hoće li vas vaša deca moći pratiti na tom putu?*
- *Hoćete li moći ostati fokusirani i orjentisani?*
- *Koje bi se druge poteškoće i opasnosti mogle pojaviti na tom putu?*

Šta je bilingvizam?

Osoba je bilingvalna kada je u stanju da komunicira na dva jezika. Bilingvizam se koristi kao termin ukoliko živimo u sredini u kojoj se **komunicira na dva ili više jezika**. Trenutno govorimo o 66% ljudi u svetu koji su u stanju da komuniciraju na dva ili više jezika istovremeno, te ćemo reći da je bilingvizam više standard nego izuzetak. Takođe svedoci smo da nisu svi u stanju da podjednako dobro govore dva jezika i komuniciraju na oba. Postoji nekoliko različitih podela bilingvizma pa se tako javljaju dve pojave:

- **Balansirani bilingvizam** - osoba podjednako dobro govori oba jezika.
- **Nebalansirani bilingvizam** - osoba govori jedan jezik bolje od drugog.

Svedoci smo koliko je teško naučiti jedan jezik i zbog toga u svetu postoji veoma mali broj balansiranih bilingvista. Postavlja se pitanje, ako je teško naučiti jedan jezik, kako moje dete da nauči dva jezika istovremeno? Ovo stanovište je zapravo izvor zbunjenosti roditelja, a da bi odgovorili na ovo pitanje pomoći će vam razumevanje podele bilingvizma na:

1. **Simultani** – osoba usvaja oba jezika istovremeno
2. **Sukcesivni** – osoba uči jedan jezik pa drugi

NAJČEŠČE PREDRASUDE VEZANE ZA BILINGVIZAM

Najčešće predrasude vezane za bilingvizam su:

- #1** Moje dete kasni sa progovaranjem sigurno zato što odrasta u bilingvalnom okruženju.
- #2** Moje dete će imati siromašniji vokabular (oskudan fond reči) jer usvaja različite reči na oba jezika.
- #3** Moje dete će govoriti oba jezika istovremeno tako što zamenjuje reči iz dva jezika (koristi reč „glass“ kada priča na srpskom ili „čša“ kada priča na engleskom jeziku).
- #4** Moje dete se neće snaći u vrtiću zato što se u kući govori srpski jezik.

Važno je da zajedno prođemo kroz sve zablude i da razjasnimo šta stoji iza svake, jer neke od njih mogu da dovedu do neadekvatnog postupanja u komunikaciji sa vašim detetom na ranom uzrastu, što može imati posledice za dalji razvoj deteta.

„Moje dete kasni sa progovaranjem zato što odrasta u bilingvalnom okruženju.“

Naučnici su do 1960. godine bili u uverenju da je bilingvizam hendikep i da dete nije u stanju da usvaja dva jezika istovremeno, tako da nije ni čudo što i dalje postoji veliki broj predrasuda o bilingvizmu. U proteklom periodu se dosta istraživalo o učenju jezika i radu mozga u samom procesu učenja, kako bi zaključili da je mozak fleksibilan na ranom uzrastu i da postoje kognitivni kapaciteti za učenje dva jezika istovremeno.

Dete je zbunjeno i zamenjuje reči iz dva jezika koja usvaja.

Kada dete zamenjuje reči, vama deluje kao da je zbunjeno, ali nije. To su tipične greške kod bilingvalne dece. Potpuno je normalno da dete koje govori na nemačkom ubacuje pojedine reči na srpskom u procesu učenja jezika. Dete komunicira na ovaj način sa osobama za koje sigurno zna da će ga razumeti. Istraživanja su pokazala da deca ovako komuniciraju sa osobama za koje znaju da govore oba jezika, kao što su npr. njihovi roditelji.

Takođe, utvrđeno je da deca u ovakvim situacijama ne ubacuju reči nasumično, već prate gramatička pravila prilikom ubacivanja reči iz drugog jezika. To takođe

pokazuje da ovo ne može biti zbunjenost, već deca koriste ove strategije zato što im je tako lakše u tom trenutku.

U narednom poglavlju ćemo pojasniti koje ponašanje roditelja može biti podržavajuće u ovakvim situacijama.

„Dete će imati siromašniji vokabular“ (oskudniji fond reči) ako uči dva jezika istovremeno.

Istraživanja su pokazala da deca na mlađem uzrastu mogu imati siromašniji vokabular od svojih monolingvalnih drugara do pete godine. Uzroke tražimo u vremenskom okviru koji im otežava učenje kompleksnijih reči jer deca paralelno usvajaju vokabular dva jezika. Međutim, istaživanja takođe pokazuju da bilingvalna deca stižu i čak prestižu svoje monolingvalne drugove već na predškolskom uzrastu, jer je njihov mozak treniran za usvajanje velikog broja reči od najranijeg uzrasta, a kasnije se samo nadograđuje i širi kompleksnijim pojmovima. Tako da jedini problem može biti organizacija leksikona tj. sporija semantička obrada. Možemo zaključiti da i ova zabluda pada u vodu i da ova trka gubi na duge staze i samo kratko je u prednosti.

„Moje dete se neće snaći u vrtiću zato što se u kući govori srpski jezik.“

Deci je prioritet igra i dominantnija je neverbalna komunikacija od govora koja je prepoznatljiva svuda. Bez obzira na znanje jezika deca nađu način da komuniciraju u cilju igre i saradnje. Deca uče jezik posmatrajući i slušajući govorno okruženje. Takođe dete će naučiti sa vršnjacima da koristi jezik kojim se komunicira u tom okruženju a u okviru porodice će koristiti dominantan jezik, tačnije jezik kojim se komunicira u okviru porodice. Ukoliko dete nema razvijen govor u odnosu na uzrasne norme važno je obratiti pažnju na govorno-jezički razvoj ili obaviti procenu kako bi pomogli detetu.

Važno je znati da su bilingvalna deca pod istim rizikom od pojave razvojnog jezičkog poremećaja (RJP) kao i monolingvalna deca. Ne ispoljavaju veći rizik jer su izložena uticaju dva jezika. Bilingvalna deca sa RJP imaju smanjenu obradu jezika i brzinu unosa jezičkih podataka, to jest reči. Često bilingvalna deca urednog razvoja podsećaju na decu sa RJP pri građenju rečenica u samom procesu usvajanja jezika.

Dakle, deca koja kasne u govorno jezičkom razvoju, a odrastaju u bilingvalnom okruženju mogu imati RJP. Ako opravdanje tražimo u bilingvalnom okruženju, savetujem OPREZ roditeljima.

Tokom višegodišnjeg iskustvu uvidela sam da je najvažniji trenutak u razvoju dece sa RJP rana dijagnostika, tj. registrovanje uzroka kašnjenja. Uzrok kašnjenja se uočava posmatranjem ponašanja deteta i analizom detetovog govora na datom uzrastu kako bi se primenile adekvatne strategije.

Upravo me je ovo inspirisalo da napravim [aplikaciju „Rani razvoj deteta“](#) koja ima za cilj da pomogne roditelju da uoči kašnjenje u psihomotornom razvoju deteta. Moja molba svim roditeljima je da na vreme reaguju čim posumnjaju na kašnjenje, jer jedino će pravovremeno reagovanje roditelja pružiti detetu priliku da se razvija svojim snagama. Uz podršku i angažovanje stručnjaka i roditelja, dete može da dostigne svoj uzrast i prevaziđe barijere u usvajanju jezičkih veština.

Činjenice vezane za bilingvalno okruženje:

- ✓ Deca koja odrastaju u bilingvalnom okruženju imaju KAPACITET da usvajaju pravila oba jezika i pre 11. meseca.
- ✓ Deca koja odrastaju u okruženju gde se govore dva jezika mogu da odvoje ta dva jezika na nivou obrade i da ih posebno grade.
- ✓ Prva reč se javlja u isto vreme oko godinu dana i kod bilingvalnog i monolingvalnog deteta.
- ✓ Prvi slog se javlja u isto vreme, između šestog i sedmog meseca kod bilingvalnog i monolingvalnog deteta. Bilingvalna deca, kao i monolingvalna, u okviru prelingvalnog razvoja izgovaraju otvorene slogove koji se sastoje od ploziva i vokala već u drugoj polovini prve godine.
- ✓ Bilingvalna deca na ranom uzrastu vrše kategorizaciju glasova prema pravilima dva jezika paralelno. Svaki jezik ima fonološka pravila, a dete paralelno uči pravila za oba jezika.

- ✓ Bilingvalna deca se više oslanjaju na melodiju, ritam govora, intonaciju što je dominantno svoj deci, ali bilingvalnoj deci je ovakva obrada velika podrška na putu usvajanja dva jezika.
- ✓ Bilingvalna deca prvo razumeju veliki broj reči na oba jezika ili na dominantnom jeziku.
- ✓ Deca na uzrastu od godinu dana mogu podjednako da obrađuju i slušaju dva jezika ako govornici u njihovom okruženju govore tečno oba jezika.

Navedene činjenice govore u prilog tome da se bilingvizam ne može uzimati kao izgovor zbog kašnjenja u razvoju govora, jer kašnjenje može uključiti RJP koji u ovom slučaju može biti dijagnostikovao vrlo kasno bez mogućnosti pravovremnog delovanja.

NAPOMENA: U poglavlju **BONUS** dobićete sugestije na koji način da uočite kada je razvoj atipičan i smernice koje vam mogu pomoći na putu otkrivanja RJP.

PREPORUKA: Naša sugestija je da instalirate [besplatnu aplikaciju](#) „Rani razvoj deteta“ koja vam može dati korisne sugestije kako da otkrijete kašnjenje u govorno-jezičkom razvoju i kako da kreirate okruženje koje će detetu pomoći da usvaja potrebne veštine. Ukoliko su prisutne sumnje i nakon aplikacije možete se obratiti timu Logo-centra za podršku ili nekom od naših kolega.

5

PREDNOSTI BILINGVALNOG OKRUŽENJA

Prednosti bilingvalnog okruženja

Šta kažu istraživanja na temu prednosti bilingvalnog okruženja:

Na osnovu merenja aktivacije mozga u jednom od brojnih istraživanja o bilingvizumu zaključeno je da su pojedina deca na uzrastu od 11 meseci, a koja odrastaju u bilingvalnom okruženju, bila u stanju da razlikuju glasove iz dva jezika. Neka druga istraživanja su pokazala da bilingvalna deca imaju bolje egzekutivne funkcije u ranom detinjstvu i tokom kasnijeg razvoja. Zaključujemo da je važno pružiti pravu podršku detetu u osetljivom periodu za razvoj jezika a znamo da je to period kada možemo više da delujemo na jezički razvoj.

Takođe, možemo da zaključimo da, ukoliko se dete izlaže uticaju dva jezika, može biti sposobno da paraleleno izgradi dva jezička sistema koja će biti operativna na kasnijem uzrastu.

Izdvojene su karakteristike po fazama usvajanja jezika na ranom uzrastu:

0-3 godine

Ovo je zlatni period za usvajanje jezika zato što je plasticitet mozga najveći. Deca koja nauče oba jezika u ovom periodu neće imati problem sa akcentovanjem i neće zvučati kao stranci, jer će usvojiti jezik u kontekstu zajedno sa suprasegmentnom strukturom (melodija, intonacija, ritam). Nije nemoguće usvojiti dva jezika nakon treće godine, ali je do treće godine najidealniji period za ovu strategiju zbog visoke osetljivosti mozga za učenje jezika. Uz adekvatne strategije možete naučiti kako pomoći detetu da savlada oba jezika na ranom uzrastu ukoliko nema RJP.

4-7 godina

Ovo je takođe period kada je dete izloženo velikom broju podsticaja za učenje dva jezika putem igre. Dete je spremno da uči slušanjem, praćenjem i igrom. Uključeno je u veliki broj igrovnih aktivnosti preko kojih se može motivisati za učenje jezika putem pravila i dijaloga. Dakle, imamo prilike za učenje i pored manje osetljivosti mozga za usvajanje jezika i možemo očekivati da će deca u ovom periodu sa lakoćom učiti jezik. U ovom periodu dete nije svesno grešaka i ne stidi

se kada greši jer uči ponavljanjem i putem pogrešaka. Nije usmereno na veštinu čitanja i pisanja već je usmereno samo na slušanje i dijalog, što povećava uspeh tokom učenja jezika.

8+ godina

U ovom periodu deca moraju da uče jezik putem strategija, svesno uz vođenje u jasno strukturiranim okolnostima koje uključuju jasna pravila i ciljeve na putu učenja jezika. Proces je daleko teži i kompleksniji kao kod odraslih koji uče drugi jezik.

Bilingvizam neće učiniti vaš mozak „pametnijim“, ali će ga učiniti zdravijim i funkcionalnijim.

Dakle, sada kada znamo procese, kada smo upoznati sa istraživanjima i zaključcima, možemo da navedemo koji su to ***benefiti bilingvalnog okruženja:***

- ✓ Povećava se sposobnost operativnosti, tj. brzina reagovanja u novim situacijama.
- ✓ Deca sa povećanjem broja asocijativnih regija brže reaguju na stimulse, samim tim utičemo na egzekutivne funkcije koje deci pomažu da rešavaju probleme.
- ✓ Bolja povezanost sinapsi pomaže sposobnost multitaskinga (prebacivanje sa jednog zadatka na drugi i odbacivanja irelevantnog sadržaja prilikom rešavanja zadatka).
- ✓ Ukoliko poznajemo minimum dva jezika, lakše dolazimo do posla i olakšavamo proces učenja novog jezika.
- ✓ Bilingvalna deca razumeju veći broj različitih oblika reči od monolingvalne.
- ✓ Dokazano je da kod bilingvalnih starijih osoba procesi demencije, Alchajmerova bolest se javlja pet godina kasnije i brži je oporavak od moždanog udara.

6

KAKO PODRŽATI DETE?

Kako podržati dete?

Sada vam je sigurno jasnije da bilingvizam ne predstavlja „kamen spoticanja“ u razvoju govora vašeg deteta. Možemo izdvojiti konkretne sugestije koje će vam pomoći da vaše dete usvoji oba jezika sa lakoćom i postane simultani bilingvista.

Najčešće greške proizilaze iz **pogrešnih uverenja**, a evo i koja su to uverenja koja vas mogu sabotirati na putu usvajanja jezika vaših mališana:

1. „Dete će samo naučiti oba jezika, to je automatski proces“

Istina je da dete spontano uči jezik ukoliko je prisutan kapacitet, ali je aktivacija jezika u neposrednom okruženju. Dete svakodnevno od roditelja, vršnjaka dobija podsticaj i uči jezik korak po korak. Kada okruženje aktivira dva jezika, detetu je potrebna podrška odgovarajućim strategijama kako ne bi ostalo zbunjeno pri upotrebi ova dva jezička sistema.

2. „TV i mediji će naučiti moje dete oba jezika“

Naravno da slušanje jezika utiče na usvajanje istog, ali je jezik živ sistem i traži kontekst: emociju, pokret, odgovor, slušanje, kontakt pogledom. Mediji su jednosmerna ulica i od deteta ne zahtevaju interakciju već samo reprodukciju sadržaja koji se gleda i čuje bez kontekstualne interakcije u realnom okruženju.

3. „Ako ne ispravljam moje dete ono će pogrešno naučiti jezik“

Naravno da treba ponoviti ispravno za detetom jer je to put učenja. Međutim, ukoliko ispravljamo dete tokom celog dana to može uticati na njegovu motivaciju da uči jezik, kao i na njegovo samopouzdanje. Iz ovoga zaključujemo da može doći do odustajanja u učenju jednog jezika koji se manje koristi u okruženju. Ukoliko to konstanto radimo, glumimo „loše policajce“, može doći do negativnog

uticaja na povezanost sa detetom, a svi znamo da je dobra povezanost ključna u razvoju deteta.

4. „Biće skupo odgajati bilingvalno dete jer je potrebno kupiti didaktički materijal na dva jezika“

Ovo ne mora da bude tačno ukoliko ste kreativni i npr. sami pravite igračke koje pomažu da dete uči jezik. S obzirom da ne usvajate čitanje i pisanje već komunikaciju, sve što je potrebno jeste vaš dijalog. Važno je samo osmisliti igre koje su motivacione detetu i kreirajte igru na jeziku koji želite da ojačate. Logoped vam nije potreban ukoliko nije prisutan RJP.

Saveti koji vam mogu pomoći u bilingvalnom okruženju:

#1 Odabir strategije

Iskustva širom sveta, bez obzira na jezik, pokazuju da postoje tri uspešne strategije koje će vam pomoći da uspešno odgojite dete u bilingvalnom okruženju.

Koje su to okolnosti koje mi možemo da kreiramo i doprinesemo bržem usvajanju jezika:

- ✓ Maternji jezik se govori u kući, a na ulici, u vrtiću i drugim sredinama se govori jezik koji nije maternji.
- ✓ Ukoliko roditelj bolje govori jedan jezik, savet je da u komunikaciji sa detetom koristi taj jezik kako dete ne bi učilo pogrešno.
- ✓ Vreme i mesto za određeni jezik. Uvođenjem porodičnih pravila u kojim situacijama se priča maternji, a u kojim drugi jezik kako bi dete povezalolo situaciju i jezik. *Npr. za vreme večere pričamo maternji, a za vreme doručka drugi jezik.*

Kada odaberete strategije važno je da budete dosledni i da se kontinuirano pridržavate pravila, ali pre nego odaberete strategiju ispitajte koja najviše odgovara vama i vašem porodičnom okruženju. Važno je da znate da bez obzira na strategiju, ukoliko želite da iskažete svoje emocije u pojedinim situacijama, to činite isključivo na maternjem jeziku, jer tada ne šaljete duple poruke detetu već iskazujete svoje emocije autentično, što neće zbuniti dete.

#2 Kreiranje potrebe za jezikom

Kada se stavimo u poziciju deteta koje treba da nauči jezik, a na tom jeziku komuniciraju samo roditelji u stanu, zaključujemo da ta situacija nije dovoljno motivaciona za dete. Kada dete vodimo u sredinu gde postoje ljudi koji govore taj jezik i koji mogu zadovoljiti neku od njegovih potreba, javlja se motiv za učenjem jezika. Primer su istraživanja sa decom koja su išla na letnji raspusti iz Amerike u Finsku gde su nakon tog raspusta potpuno savladala drugi jezik. Savet je da pravite porodične večere, odlazite kod prijatelja i vodite dete na duži period u zemlju gde se govori vaš maternji jezik.

#3 Kreiranje stimulativnog okruženja

Stimulativno okruženje je izazivanje deteta uz pomoć knjiga, igračaka, filmova, druženja sa decom iz vrtića, odlazak na fakultativne aktivnosti poput sportića, plesa preko koga će dete učiti jezik u prijatnom okruženju koje smo sami nametnuli dobrom procenom detetovih interesovanja.

#4 Jasna strategija

Ukućani bi trebalo da imaju jasan cilj zašto im je važno da njihovo dete nauči oba jezika i kako da mu pomognu na tom putu. Kada postoji energija grupe i podrška grupe sve je lakše na putu učenja. Dete će biti više motivisano kada uoči da mu svi pomažu i da su svi pozitivni na putu koji je njemu u datom trenutku težak.

U okviru ove brošure naveli smo neke od ključnih saveta koji mogu da pomognu detetu na putu usvajanja dva jezika. Važno je osmisliti strategiju i naoružati se strpljenjem i informacijama koje mogu da ohrabre dete u obradi fonema, morfema, leksema i sintakse dva jezika istovremeno, što je vrlo kompleksno i može da bude vrlo izazovno za roditelje. Takođe je važno imati znanje i informacije o razvoju jezika bilingvalnog deteta, jer postoji mogućnost da dete ima RJP koji se često zanemari pod pretpostavkom da je kašnjenje zbog bilingvizma.

Ako pođemo od pretpostavke, tj. pitanja da li bilingvizam povećava rizik za pojavu RJP.

Tu vas moramo razočarati jer su istraživanja pokazala da ne postoje razlike kod monolingvalne i bilingvalne dece sa RJP. Obe grupe dece imaju poteškoće sa istim aspektima usvajanja jezika na planu razvoja morfosintaksičkih i fonoloških sposobnosti tj. grešaka koje se javljaju na planu upotrebe nastavaka reči, građenja rečenice i grešaka koje se odnose na način na koji dete čuje reč i kako je produkuje, npr. i pored toga što poznaje i produkuje foneme: *p*, *b*, *n* neće reći banana već bana, nana, neće reći „sto” pored toga što zna da kaže sve foneme u reči već će reći „to”. Ovakve greške su nedosledne, nekada će dete upotrebiti jedno pravilo a nekada će se isti glas pojaviti u reči na određenoj poziciji a nekada ne.

Kako će izgledati tretman i koji jezik će biti dominantan tokom tretmana je stvar dogovora sa roditeljima i zavisi od sredine koja okružuje dete. Tretman se uvek usmerava na smislenu komunikaciju i učenje jezika u kontekstu kako bi dete moglo da razvije jezik i upotrebi ga u okviru dijaloga sa okruženjem, a ne da uči reči i rečenice van konteksta jer nije cilj učiti jezik izolovano. Ako imate dilemu da li dete kasni zbog RJP-a i sumnjate u sam tok razvoja jezika u bilingvalnom okruženju uvek možete uraditi procenu u okviru naše [besplatne aplikacije](#) RRD iz oblasti govorno-jezičke sposobnosti i ukoliko uočite odstupanja možete se obratiti nekom od kolega ili našem timu za podršku.

BONUS

Bonus

UVOD

Već smo pisali o tome da bilingvizam ne povećava rizik za pojavu RJP (razvojnog jezičkog poremećaja). Obe grupe dece imaju poteškoće sa istim aspektima usvajanja jezika na planu razvoja morfosintaksičkih i fonoloških sposobnosti, tj. grešaka koje se javljaju na planu upotrebe nastavaka reči, građenja rečenice i grešaka koje se odnose na način na koji dete čuje reč i kako je produkuje. Bilingvalna i monolingvalna deca su pod istim rizikom za pojavu RJP koji iznosi oko 7% u populaciji. Simptomi RJP-a mogu biti različiti na različitim jezicima što zavisi od kompleksnosti samog jezika. Identifikovanje RJP-a kod bilingvalnog deteta je poseban izazov i može ga dijagnostikovati stručnjak sa dugogodišnjem iskustvom u radu i bogatim kliničkim iskustvom.

Zašto je teško dijagnostikovati RJP kod bilingvalnog deteta?

- ➔ Zato što bilingvalna deca u početnom progovaranju prave vrlo slične greške

kao deca sa RJP, npr. skraćuju reči, nemaju adekvatne nastavke.

Primeri:

- trčila kuca – otežano gradi nastavke glagola u jednostavnim rečenicama. Ne koristi skraćene oblike glagola: jesam, hteti, biti npr. Trčala je kuca.
- leteju ptica – otežano grade glagolske oblike u prošlom vremenu (letela je ptica)
- ljubi majmun meda i slični primeri.

➔ Razlika između monolingvalne i bilingvalne dece sa RJP može biti i veće odstupanje između razumevanja govora i građenja rečenica u spontanoj komunikaciji. Razumevanje govora može biti daleko bolje od sposobnosti građenja reči, rečenica.

- ➔ Teškoće koje deca ispoljavaju pri usvajanju dva jezika kada je prisutan RJP

zavise od toga koliko su slična dva jezika, tako da se na jednom mogu ispoljiti manji deficiti u građenju rečenica, a na drugom veći u zavisnosti od kompleksnosti samog jezika.

Važno!

Kada se uradi procena i predloži tretman mora se voditi računa o kulturi naroda gde je dete, tako da je to vrlo važno imati na umu. U pojedinim kulturama se problem deteta ne tretira kao problem već kao sudbina ili dar sudbine, tako da ni tretman nije neophodno realizovati u takvom okruženju. Međutim, može se organizovati na maternjem jeziku jer se građenjem jednog jezičkog sistema utiče na građenje drugog. Zato je najvažnije prepoznati dominantan jezik i graditi ga od početka jer se na taj način lakše dolazi do drugog jezika ako dete ima RJP.

Kako da uočite da vaše dete ima RJP?

Teškoće koje ćemo navesti se tolerišu do tri i po godine u zavisnosti od nezrelih fonoloških obrazaca koji se javljaju, tako da će se sa tretmanom početi jedino ukoliko su ovi obrasci prisutni posle tri i po i četiri godine. Najčešće teškoće kod RJP bilingvalnog deteta su:

1. teškoće u prisećanju reči,
2. oskudan rečnik glagola ili imenica,
3. dete često greši u nastavcima u gradnji sadašnjeg i prošlog vremena, npr. „Ja ide.” ili „Oni radio”.
4. reči se mogu skraćivati a da pri tom dete ima usvojene glasove i izgovara ih pravilno, ali u rečima ih izbacuje ili zamenjuje i pored toga što poznaje i produkuje foneme: p, b, n neće reći *banana* već *bana*, *nana*, neće reći *sto* pored toga što zna da izgovori glasove: s, t, o već će reći *to*. Ovakve greške su nedosledne, nekada će dete upotrebiti jedno pravilo, a nekada će se isti glas pojaviti u reči na određenoj poziciji, a nekada u drugoj.
5. Zamenjuje glasove u zavisnosti od pozicije u rečima.

6. Produženo brbljanje, npr. kada dete želi da iskaže neka svoja zapažanja i koristi duže rečenice. Tada će rečenice imati strukturu, intonaciju i melodiju koja podseća na prave rečenice, ali je govor potpuno nerazumljiv.
7. Neće koristiti funkcijske reči u rečenici kako bi se izrazio/la, već osnovne delove rečenice: imenica, glagol, pridev; neće koristiti: predloge /u ,na, pored.../, veznike /i, ali, a/ i /da/ (npr. *hoću se igrati*), skraćene oblike pomoćnih glagola /je/ i zamenica /se, ga, je/ (npr. *on igra, lopta plava*).

TRETMAN RJP KOD BILINGVALNOG DETETA

Kako će izgledati tretman i koji jezik će biti dominantan na tretmanu je stvar dogovora sa roditeljima i zavisi od sredine koja okružuje dete. Tretman se uvek usmerava na smislenu komunikaciju i učenje jezika u kontekstu kako bi dete moglo da razvije jezik i upotrebi ga u okviru dijaloga sa okruženjem, a ne da uči reči i rečenice van konteksta. Nije cilj učiti jezik izolovano već u odnosu na usvojene razvojne veštine i zonu narednog razvoja, a za to je potrebna procena stručnjaka tj. logopeda.

U našem Centru su dostupni **onlajn tretmani** koji uz dobru procenu i obuku roditelja daju benefite za sam razvoj. Dete u sigurnom okruženju dobija podršku od roditelja koji je kroz edukaciju dobio kompetencije za podsticaj razvoja a sve to realizuje u svom domu uz praćenje i vođstvo stručnjaka.

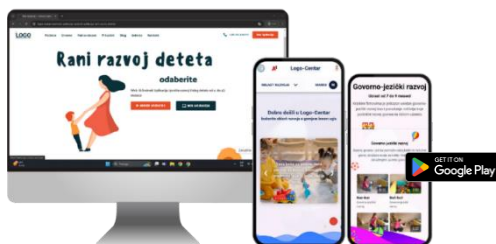
ONLAJN TRETMANI (od procene do evaluacije)

Tretman na prvom mestu uključuje analizu video materijala ili onlajn procenu u zavisnosti od problema sa kojim se dete susreće. Kada se ustanovi medijum početne procene (analiza video materijala, onlajn procena) sam tretman se realizuje u nekoliko koraka:

- #1** Opservacija ponašanja deteta i proksi-procena (informant su roditelji) na osnovu koje se procenjuju: snage deteta, barijere u učenju, motivacija, pažnja i interakcija sa roditeljima (dete–roditelj).
- #2** Analiza prikupljenih podataka: 1.od roditelja, 2. iz opservacije
- #3** Izrada izveštaja na osnovu procene i analize prikupljenih informacija.
- #4** Izrada individualnog programa stimulacije za narednih šest meseci koji obuhvata zonu narednog razvoja.
- #5** Uključivanje ostalih članova tima u onlajn tretman ukoliko se za to pokaže potreba
- #6** Edukacija roditelja za upotrebu komunikacijskih obrazaca ponašanja koji mogu da podstaknu dalji razvoj govora i jezika, unaprede povezanost dete–roditelj.
- #7** Praćenje napretka evaluacijom od strane supervizora u odnosu na postavljene ciljeve.
- #8** Izrada izveštaja o napretku razvoja
- #9** Komunikacija sa ostalim stručnjacima ukoliko je potrebna sugestija na polju razvoja za koje ne postoje adekvatne kompetencije terapeuta.
- #10** Besplatne mesečne edukacije na zajedničkim webinarima gde roditelji dobijaju informaciju o razvoju i odgovore na pitanja vezana za sam tok tretmana.
- #11** Podršku psihologa po pitanju razvojnih veština i vaspitnih stilova roditelja ukoliko za to postoji potreba.

ZAKLJUČAK

Ako imate dilemu da li dete kasni zbog RJP i sumnjate u sam tok razvoja jezika u bilingvalnom okruženju uvek možete uraditi procenu u okviru naše **[besplatne aplikacije](#)** RRD (rani razvoj deteta) iz oblasti Govorno-jezičke sposobnosti i ukoliko uočite odstupanja možete se obratiti nekom od kolega ili našem timu za podršku.

Kako da prepoznate veća odstupanja u razvoju?

Koji su to znaci koji vam mogu ukazati da vaše dete možda ima kompleksnije kašnjenje u razvoju od RJP (kašnjenje u psihomotornom razvoju, autizam, kognitivni deficiti...)?

- #1** Nije prisutno kanonsko brbljanje, igranje slogovima (pa-da, ta-te-tu, tu-ti..) od 6. do 9. meseca (tipično i kod RJP).
- #2** Kasni u progovaranju – prva reč se javlja posle druge godine, očekujemo da se prva reč javi u prvoj godini (tipično i kod RJP).
- #3** Ne primećuje drugu decu i ne igra se sa njima, tj. nije u fokusu njegovog interesovanja šta rade i čime se igraju druga deca, verovatno zato što ne može da isprati brzinu njihove igre, pokreta, misli.
- #4** Ne razvija imitaciju ni posle druge godine, tj. nije u stanju da pravi iste pokrete rukama, nogama, igračkama kao što izvode ljudi u njegovom okruženju.
- #5** Ne prati pokrete uz pesmicu, npr. uz pesmicu „Glava, ramena, kolena i stopala” neće pokazivati delove tela kada majka pokazuje glavu, ramena, kolena i stopala dok mu peva ovu pesmicu.
- #6** Ne maše pri odlasku ni posle druge godine i ne šalje poljubac.
- #7** Nema razvijen pokazni gest /kažiprstom, ne pokazuje šta želi, igračka, hrana.
- #8** Nije prisutna zajednička pažnja, tačnije, dete ne pokazuje roditelju igračku i ne gleda kada roditelj pokazuje detetu igračku.
- #9** Ne ostvaruje kontakt pogledom, tj. ne gleda roditelja, a ni drugu osobu u oči kada mu se druga osoba obraća ili kada želi da izrazi neku svoju potrebu.

- #10** Vuče roditelja za deo tela ili odeću kada nešto želi.
- #11** Ne inicira igru sa roditeljima (jurke, trčanje, sakrivanje) ni posle druge godine.
- #12** Ne odaziva se na poziv imenom ni sa godinu dana.
- #13** Igra je neuobičajena, slaže predmete na neuobičajen način i prisutan je nizak prag tolerancije na frustraciju pri promeni redosleda, tj. vrišti kada mu se uzme jedan predmet iz njegovog niza.
- #14** Ne razume govor okruženja i ne reaguju na zahteve: uzmi, vrati, baci, dođi.
- #15** Prisutne su usamljeničke igre na različite neuobičajene načine, npr. slaže autiće po određenom raspredu, boji, broju, alfabetu.
- #16** Prisutni su tantrumi pri promeni prostorije ili aktivnosti, npr. dete će vrištati kada napušta jednu prostoriju ili neko dolazi u posetu pa se menja trenutna okupacija, igra bez najave.
- #17** Pokazuje visok stepen osetljivosti na pojedine vrste tkanine, promenu temperature, osetljivost na pojedine namirnice, izbirljivost u jelu. Dete je osetljivo na oblačenje, svlačenje, ishranu.
- #18** Često je prisutna hiperaktivnost, nemogućnost da se zaustavi bar na trenutak. Pri stalnom pokretu neretko skida čarapice i hoda bos/a.
- #19** Prisutan je hod na prstićima.
- #20** Takođe se mogu uočiti neuobičajeni pokreti tela i položaji prstića ili delova tela (izgleda kao kočenje ili zagledanje u daljini, vrtenje u krug)
- #21** Uočava se gledanje „iskosa“ slike na ekranu ili dodirivanje ekrana obrazom usled potrebe za statičkim elektricitetom, kao i mnogi drugi simptomi.

Ovo su samo neki od simptoma koji mogu ukazati na kompleksniju kliničku sliku koja zahteva opservaciju i dijagnostiku na ranom uzrastu od strane dečijeg psihijatra, defektologa i psihologa.

Iskreno se nadam da će vam sve ove informacije pomoći na putu razvoja govora i jezika u bilingvalnom okruženju i da ćete na pravi način osnažiti dete kako bi osetilo sve benefite i „super moći“ simultanog bilingviste koji ima akcenat, melodiju, intonaciju, vokabular i sa lakoćom „šeta“ iz jednog jezika u drugi što mu daje samopouzdanje i kredibilitet u oblasti koju izabere kao svoj životni poziv.

Poklon

Poštovani, ukoliko i dalje nesigurno posmatraš svoje dete i pitaš se da li je sve u redu, sumnjaš da razvoj prati njegov hronološki uzrast, imamo još jednu podršku za tebe. Ovom prilikom ti dajemo dve mogućnosti.

#1 Uloguj se na našu [besplatnu aplikaciju](#) "Rani razvoj deteta" koja te vodi jasnim koracima do otklanjanja svih dilema. Aplikacija je razvojna mapa u formi video materijala kreirana jednostavno tako da se svaki roditelj lako snalazi na istoimenoj platformi.

#2 Ako ustanoviš da je kašnjenje tvog deteta u odnosu na uzrast veće od godinu dana imamo poklon iznenađenje za tebe.

Važno!

Mi smo tu da procenimo sposobnosti i podržimo kapacitete tvog deteta putem video materijala koji uočava važne razvojne trenutke i daje ti potpuno drugi ugao posmatranja tvog deteta. Uočićeš potencijal i znaćeš šta sa njim i kako dalje.

Poklanjamo ti 50% popusta

na **Marte Meo** procenu koja otključava potencijal tvog deteta i daje ti potrebne kompetencije na razvojnom putu koji je prepun izazova.

A colorful illustration of a park. In the background, a boy in a blue shirt and shorts waves from under a large green tree. A girl in a pink dress waves from a grassy area. In the foreground, a woman in a grey business suit and a man in a grey suit with a blue tie stand on a path. The woman is pointing upwards, and the man is also pointing upwards. A speech bubble from the woman says "Ako vam je potrebna naša pomoć tu smo za Vas." A speech bubble from the man says "Hope we helped you!". Another speech bubble at the top says "Veliki pozdrav od nas, nadamo se da smo pomogli." There is a black lamppost on the left and a wooden bench on the right.

Veliki pozdrav od nas,
nadamo se da smo pomogli.

Ako vam je potrebna naša
pomoć tu smo za Vas.

Hope we helped you!

“

Želim vam uspešno odgajanje bilingvalnog deteta i radost ponosnog roditelja.

”

Olivera Vilimanović

master defektolog logoped, osnivač Logo-centra i kreator aplikacije Rani razvoj deteta.

Olivera Vilimanović

Linkovi koji vam mogu pomoći:

[LINK SAJTA](#)

[LINK INSTAGRAMA](#)

[LINK POTKASTA](#)

[LINK APLIKACIJE](#)

Putniče naš,

iskreno se nadamo da si dobio potrebno znanje i putokaz kako da se naoružaš strpljenjem za dalje putovanje. Ukoliko ti je sadržaj pomogao i dobio si potrebne informacije za putovanje tvog biligvanog deteta, nadamo se da ćeš pomoći drugima tako što **deliš materijal** koji čeka novog putnika spremnog da jača svoje kompetencije kao roditelj u izazovnom okruženju.

Hvala!

Tvoj mali princ

